ПРОФ. ДР МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ, ЈЕДАН ОД НАШИХ ВОДЕЋИХ СРБИСТА, ЕКСКЛУЗИВНО ЗА „НАЦИЈУ”

Предубоке ране српског језика

Зашто се ни данас, осам година након објављивања „Слова о српском језику”, српски филолошки програм не спроводи ни у једној националној институцији? Зашто нико у Србији није реаговао на скандалозну „Изјаву о положају хрватског језика” коју је шест хрватских академика разаслало по свету? Да ли држава Србија наставља да спроводи хрватски филолошки програм? Да ли ће имбецилна „политичка коректност” провинцијалних умова дефинитивно тријумфовати над науком о језику? Може ли Србија, поставши поново посебна држава, најзад прекинути барем ону антисрпску политику вођену из Београда?

Пише: Маја Радонић

Разговарамо са проф. др Милошем Ковачевићем, нашим познатим славистом, пре свега србистом, који се непрестано бави питањима српског језика и његовим статусом у лингвистици и политици. Проф. Ковачевић се научно највише бави савременим српским језиком и историјом српског књижевног језика. Предавао је на великом броју филозофских и филолошких факултета: у Сарајеву, Никшићу, Нишу, Петрињи, Бањалуци, Српском Сарајеву, Београду, Приштини и Крагујевцу, као и на Филолошком факултету Рурског универзитета у Бохуму (СР Немачка). Интернационални библиографски центар из Кембрица прогласио га је 2001. године једним од светских интелектуалаца године, док га је Амерички библиографски институт у Северној Каролини 2003. године изабрао у „Дом славних научника". Члан је Међународне академије хуманистичких и природних наука кнеза Шћербатова. До сада је објавио 14 књига и више од 300 научних и стручних радова.

• Прошло је осам година од објављивања „Слова о српском језику", чији сте коаутор и један од потписника, а које представља основу српског филолошког програма. Слово је изазвало реакције и полемике, а и поделе у стручним круговима српских филолога. Одакле су стигла највећа оспоравања и са којим аргументима?

„Слово о српском језику" настало је због забринутости за судбину српскога језика. Било је крајње време да се у области српске филологије каже бобу боб а попу поп, јер су од смрти Вука Караџића (1864), дакле готово 140 година, у српској филологији проблеми или свесно замагљивани или једноставно „стављани под тепих". У том периоду нису били ретки ни случајеви да се антисрпски филолошки поступци представљају као просрпски. Ако се они у времену провођења и нису таквим чинили, такву су им квалификацију недвосмислено прибавила „потоња времена". Зато је група од 15 српских књижевника и филолога и посегла за израдом декларације, назване „Слово о српском језику", е да се те тако очигледне грешке из прошлости и даље у србистици не би понављале и, не дај Боже, даље узимале за модел српског филолошког деловања. „Слово" је пре свега било намењено иностраној јавности, да се у њој не би, уместо истине, укорениле лажи, чији је једини циљ био негирање целине Вуков(ск)ог српског језика, и његове историје. Но, десило се нешто што писци „Слова" ни у сну нису могли сањати: напади на „Слово" уследили су најпре из редова српских филолога, и то од тзв. институционализованих група и појединаца, који су се однекуд препознали у декларацији, вероватно у ставовима који недвосмислено указују на одговорност „перјаница" српске језичке политике у XX

веку, посебно у његовој другој половини, за, мало је рећи суморно, стање српске филологије на крају XX века. Кад се данас, осам година после, ти приговори „Слову" хладне главе проанализирају, испада да је основни приговор био да „Слово" – инсистирајући на на томе да се и данас српски језик подудара са целином Вуковог српског језика, и да се тзв. хрватски и босански/бошњачки као само именом „отуђени" српски језик морају сматрати искључиво варијантама српскога језика, а никако посебним књижевним (стандардним) језицима – заправо жели присвојити (читај: покрасти) и оно што Србима не припада. Сви остали приговори данас изгледају више него смешни, јер, у недостатку критеријума, они се морају измишљати. Будући такви, они се управо вредносно подударају са критеријумима расрбљавања српскога језика, који и бејаху повод настанку „Слова". Подсетио бих само на један врло парадигматичан случај. Најугледнији опонент „Слову", покојни академик Павле Ивић, тврдио је да је он пре „Слова" бранио тезу да су „српска култура, језик и књижевност недељиви", а онда је управо то начело, ту тезу – очито не знајући за став Одбора за стандардизацију и самог академика Павла Ивића – напао као „најнонсенснију" и „најопаснију" по српску филологију Предраг Пипер. Тако су опоненти „Слова" сами оповргавали властите приговоре.

Зато би најконкретнији одговор на Ваше питање био: напади на „Слово" дошли су из институција и од појединаца који су морали бити међу најпозванијима управо за одбрану ставова из „Слова", као основе српског филолошког програма. А дошли су више из неке врсте зависти што су били заобиђени у прављењу, него због научне неутемељености самога „Слова".

ЧАК И ХРВАТИ ПРИЗНАЛИ

• У току протеклих осам година, „Слово о српском језику" је задобило, несумњиво, велики број нових присталица. А да ли се српски филолошки програм спроводи, и у којој мери, у којим институцијама?

Заиста, у ових осам година много штошта се променило. И они који су нападали „Слово” због тога што се у њему негира посебност тзв. хрватског, и бошњачког/босанског језика – када би данас поновили такве ставове, испали би више него смешни. Поготову што чак ни Хрвати више не тврде да је оно што они називају „хрватски књижевни језик” посебан и различит језик од српског. Тако је један од највећих хрватских лингвиста, професор Филозофског факултета у Загребу и коаутор најновије „Граматике хрватског језика”, у интервјуу „Слободној Далмацији” почетком ове године (тачније: у фебруару 2006) изјавио и ово: „На стандардолошкој разини, хрватски, српски, босански, па и црногорски језик различити су варијетети, али истога језика. Дакле, на чисто лингвистичкој разини, односно на генетској разини, на типолошкој разини, ради се о једноме језику, и то треба једном коначно јасно рећи. Ако се нетко с тим не слаже, нека изложи аргументе.” Ова изјава највећим делом презентује суштинску тезу из „Слова”. Само, сад остаје питање да ли су опоненти „Слова” прихватили тезу о једном језику из „Слова” или тек сада када и Хрвати ту тезу заступају. Али ипак постоји битна разлика између исте тезе у њеној интерпретацији у „Слову” и код Хрвата. У „Слову” се, наиме, јасно наводи да су тзв. хрватски и бошњачки само варијанте српскога књижевног језика, док Хрвати настоје доказати да су они готово више од једног века пре Срба имали штокавски књижевни језик, па је нормално да су Срби од њих, а не они од Срба тај језик преузели. Интересантно је, при том, да су опоненти нападали ауторе „Слова” за својатање „хрватског” и „бошњачког” као српског, али се нико од њих не нађе да реагује на по целом свету разаслату „Изјаву о положају хрватског језика” шест академика лингвиста Хрватске академије знаности и умјетности, у којем се изричито тврди да су Срби од Хрвата преузели штокавски књижевни језик.

Управо због тога и мислим да би се и данас већина филолога при званичним институцијама бацила на „Слово” дрвљем и камењем, без обзира на то што и сами сада – нормално, не позивајући се на „Слово” – темељне ставове из тог списа пропагирају. Као што је у времену његовог настанка опонентима било тешко признати да „Слово” износи само научну истину, тако је онима који су га тако жестоко нападали још теже признати да сада и сами иза тих ставова стоје, јер су они најбитнији, као што видите, прихваћени и изван србистике. Према томе, будући да је само у „Слову” експлицитно дат српски филолошки програм, а да иза Слова декларативно ниједна национална српска институција није стала, одговор на Ваше питање, на жалост, једино може гласити: српски филолошки програм се не спроводи ни у једној институцији. Њега проводе појединци којима је до истине о српскоме језику и до просперитета србистике стало.

СРПСКА ПОЛИТИКА ПРОТИВ СРПСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

• Питање језика је једно од виталних питања сваке националне заједнице, и мада појединци тврде да је језичко питање само научно питање, стварност их демантује – у ономе што се дешава српском језичком бићу пуно је политике?

Наравно, језичко питање увек је једно од најбитнијих националних питања. Уосталом, матерњи језик је, уз историју, и најбитнија национална дисциплина, на свим нивоима школовања. Зато матерњем језику свугде у свету држава придаје посебну пажњу. Нормално је да уз лингвистику и политика има итекако значајну улогу у одређењу статуса матерњег језика. Код нас би, управо због историјских неприлика у којима се нашао српски језик, лингвистика и политика морале бити јединствене у одбрани националних филолошких интереса. Али, ми, на жалост, уместо хармоније имамо потпуну дисхармонију између научне истине и политичких деловања. Не верујем да би се игде на кугли земаљској могло десити то што се у српској политици дешава: да се на пример мањинским језиком прогласи преименовани српски. А ево вам и потврде. Министар за људска и мањинска права у Влади Србије изјавио је, што су све новине пренеле, да је у Србији од 1. јуна регионалним и мањинским језицима проглашено десет језика: „албански, бугарски, *босански* (!), мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и *хрватски* (!) језик”, и то у складу с „Повељом Савета Европе о регионалним и мањинским језицима”, чији је потписник и СЦГ. А у тој повељи (Стразбур, 1992), дословце се каже: „Регионални језици или језици мањина значе језике... који су *различити од званичног језика те државе* ; ово не укључује дијалекте званичног језика државе, нити језике миграната” (Део 1, Опште одредбе, члан 1, Дефиниција). Је ли то читала српска влада кад је доносила дату одлуку? Је ли консултовала лингвисте или је сама закључила да су тзв. *босански* и *хрватски* , које је сврстала међу мањинске језике, лингвистички различити од српског као „званичног језика државе” (како се то у стразбуршкој „Повељи” каже). Дати пример је најбољи показатељ колико политика може ништити резултате науке, и то баш у национално врло битним питањима. Надајмо се да ће – будући да више нема државе СЦГ, а она је потписник те „Повеље” – држава Србија ипак озбиљније приступати регулисању језичких питања, бар оних од битног националног интереса, попут наведеног. Иначе, долази се у бесмислену ситуацију: научно недвосмислене србистичке ставове о српскоме језику потпуно негирају српски политички ставови. Наведени није једини случај несагласја српске политике и српске филологије: зар најбољи а актуелни показатељ није „препуцавање” око уставног одређења статуса ћирилице као (јединог)

службеног писма?

МОЋ ЈЕДНОСТАВНИХ ИСТИНА

• Откријмо нашим млађим читаоцима, пред којима се то систематски прећуткује, и подсетимо старије: која су основна начела предложеног српског филолошког програма?

Српски филолошки програм презентован у „Слову о српскоме језику”, а то је уједно и једини до сада понуђени програм, заснива се на следећих пет начела, у којима су садржане и темељне истине о српском књижевном (стандардном) језику:

1) Српска култура, књижевност и језик су недељиви: обухватају сав српски народ. Верска припадност се не подудара са језичком припадношћу. Српским језиком су говорили и говоре етнички Срби све три вероисповести – православне, римокатоличке и исламске.

2) Српски језик има два равноправна књижевна изговора, према рефлексима прасловенског вокала „јат”: екавски и ијекавски изговор. Ијекавска варијанта српског језика је подједнако српска као и екавска.

3) Српски књижевни језик исписује се двома писмима: ћирилицом и латиницом. Српска ћирилица, коју је на темељима хиљадугодишње српске и словенске ћириличке писмености створио Вук Стефановић Караџић, стожерна је вертикала српског духовног, културног и историјског идентитета.

4) Српски књижевни језик и данас, као у Вуково доба, јесте језик свих штокаваца, јер је штокавско наречје својом целином било српско. Дакле, српски језик се подудара са штокавским наречјем. Као што није било Хрвата и Словенаца штокаваца, тако није никада било ни Срба чакаваца нити кајкаваца. Ни данас нема Срба нештокаваца, а већину несрба штокаваца данас чине преверени Срби.

5) Данас историјски преверени Срби (данашњи штокавци Хрвати и муслимани „Бошњаци"), иако се користе српским књижевним језиком, не употребљавају и његово српско име, него су му изменили назив у тзв. хрватски књижевни језик (Хрвати), односно тзв. босански књижевни језик (муслимани „Бошњаци"). С обзиром на несклад између формалног имена и стварне припадности тих „језика", тзв. хрватски књижевни језик јесте загребачка варијанта српског књижевног језика, а тзв. босански језик јесте сарајевска варијанта српског књижевног језика.

У овим начелима, с научног становишта, за свакога ко ишта из лингвистике зна, а посебно за онога ко зна бар мало историје српског књижевног језика, нема нити може бити ишта спорно, изузму ли се критеријуми типа „братство и јединство" или „незамерање са суседима", који се нити могу нити смеју мешати с научним критеријумима, а камоли их оспоравати.

ДОМЕТИ ПОЛИТИКЕ РАСРБЉАВАЊА

• Распарчавање српског језика, које није почело деведесетих година прошлог века него знатно раније, назвали сте спровођењем хрватског филолошког програма као српског. Ко га спроводи и зашто?

План за распарчавање Вуков(ск)ог српског књижевног језика на сцени је од оног тренутка кад су Хрвати Вуков српски језик прихватили за свој књижевни језик, и када су му одмах покушали укинути српско име, и то најпре тако што ће равноправно у називу уз српско додати и хрватско име, а онда једноставно српско укинути. Тако је српски језик код Хрвата прошао пут од *српског* преко *српског или хрватског,* односно *српскохрватског* , до *хрватског књижевног језика*
. На том путу превођења српског у хрватски језик учествовали су и српски филолози, јер без њихове испомоћи тај програм засигурно не би успео. Најпре се Ђуро Даничић, по одласку у Загреб за „тајника" новоосноване ЈАЗУ, сагласио са Хрватима да се код њих српски не зове српски него хрватски или српски, а онда је то Новосадским договором из 1954. године и званично верификовано. На целом том путу расрбљавања српскога језика дугом 150 година већина се српских филолога (или, боље речено, готово сви који су били утицајни у спровођењу назови српске језичке политике) најчешће саглашавала са хрватским језичким ставовима, па чак и тамо где су им Хрвати очито подметали лаж за истину. Најбољи пример за то је хрватски став који су и српски филолози у другој половини прихватили као научно неспоран: да „сваки народ има право да језик којим се користи именује по сопственој жељи". Чак то као право наводе и најзначајнији српски лингвисти, они који су били најутицајнији у српској језичкој политици, попут (на пример) Павла Ивића. И нико се не нађе да провери да ли заиста такво право постоји, него је требало чекати једнога Немца да на почетку трећега миленијума утврди да су то право измислили Хрвати у познатој „Декларацији о положају хрватског књижевног језика" 1967. године, а да су га Срби без провере прихватили, мада то право нигде, ни у једном светском документу, не постоји записано. Данас неки међу српским лингвистима који су се на то назовиправо као на право позивали кажу да то није
писано
него
обичајно
право, а не наводе где је оно примењено, е да би ушло у обичај. Зар нешто може бити „обичајно" ако нигде такав случај а камоли обичај не постоји? Нигде, сем код оних који расрбљавају српски језик.

Сагласност се често огледа и у неделовању, неспречавању негативних последица хрватског филолошког програма у српским срединама. Зар томе најбољи показатељ није пријем код српске институционализоване језичке политике и њених проводилаца „Изјаве о положају хрватског језика" ХАЗУ, у којој се најексплицитније тврди да је Вук хрватски штокавски књижевни језик, створен још у 18. столећу, „подарио" у 19. веку Србима као српски књижевни језик. Наиме, на ту широм света разаслату „Изјаву" ХАЗУ није реаговала ни једна једина српска национална институција, нити један једини представник српске званичне језичке политике. Зар то не значи да и даље хрватски филолошки програм код великог, превеликог броја (институционализованих) српских филолога има јако упориште? А сад се заиста поставља питање: зашто и данас тај програм има толико следбеника међу српским филолозима?

ПРЕИМЕНОВАЊА И ОТИМАЊА

• Упозоравали сте и раније на могућност преименовања српског језика у Црној Гори, па су многи одмахивали главом. Сада када се Црна Гора издвојила у посебну државу, како ће, према Вашим предвиђањима, тећи даљи процес „преименовања језика ” и видите ли наговештаје стварања још нових језика од српског?

Истина је да сам јавно указивао да неки поступци српске званичне језичке политике, оличене пре свега у одлукама Одбора за стандардизацију српског језика, могу довести до врло негативних, да не кажем катастрофалних, последица по српску филологију и шире српске националне интересе. То се посебно односило на одлуку одбора о признавању бошњачког имена српскоме књижевном језику кад се њим користе муслимани. Успротививши се јавно таквој одлуци, рекао сам да то отвара пут прогону српскога језика, односно прогону језика под српским именом, не само у Црној Гори него и у Рашкој. И умало да ме, у специјално сроченој одлуци поводом тог става, Одбор не прогласи „врачаром”, човеком који „инсинуира”, који износи ставове без икаквог научног и стварносног упоришта, јер се, ето, само мени однекуд причињава „босански у Рашкој” и слично. А видите шта сад имамо: српска влада признаје српском језику преименованом у босански статус мањинског језика у Србији, вероватно се руководећи логиком и „критеријумима” мојих опонената, а заправо „главнокомандујућих” у српској језичкој политици.

Из свега што сам досад рекао јасно је да није постојао ни минималан научни основ ни за једно преименовање српскога језика. Српски језик се ту не разликује нимало од других језика у свету који се користе код више народа. Само је можда једна „ситница” неподударна: сви народи који се данас користе српским језиком (сем Хрвата) национално су, кад је језик био основни критеријум за одређење нације, били Срби. Хрвати су, будући да су имали чакавски као свој језик, једини и језички били неподударни са Србима. Али кад су Хрвати „пригрлили” српски за свој књижевни језик, они су свим силама хтели доказати најпре себи, а онда и другима, да то није српски

језик. За њима су се повели и други касније из Срба изнедрени народи. Пошто мислим да је крај деобама српскога народа, сматрам да нема више основа ни за нове деобе српскога језика. Па зар је мало: српски језик се данас, осим под српским, сусреће још под три имена: као хрватски, као босански / бошњачки, и као црногорски?! У томе је он уникатан у свету! На српску несрећу!

ОРИГИНАЛНО, НИ НА ШТА НЕ ЛИЧИ

• Ова преименовања српског језика представљају научни преседан, а подразумевају и кршење многих научних принципа, зар не?

Прекршени су сви лингвистички критеријуми на којима се заснива идентитет једнога језика (а ту су: структурни, генетски, комуникативни). Уведен је непостојећи, никад нигде непримењени, од Хрвата инаугурисани критеријум „права свакога народа да језик именује по својој вољи". Све то показује да је у целом свом трајању сербокроатистика темељена и утемељена на ненаучним критеријумима, а да су на тим критеријумима данас засноване кроатистика, „боснистика" и „монтенегринистика". А од темеља зависи и квалитет саме грађевине, зар не?

• У делу српске јавности уврежено је мишљење да би евентуални улазак у ЕУ био чаробна формула која би решила све нагомилане проблеме. Какав је Ваш став и како би се све то одразило и на питање језика?

Улазак у Европску унију не би решио ни један од постојећих филолошких проблема, чак

би их, мислим, још више заоштрио. Наиме, највише што би се постигло, на инсистирање Европе, јесте опет нека врста „утапања" српског језика, односно имена српског језика, само не више у „српскохрватском", него вероватно у „босанско-српско-хрватско-црногорском језику". С обзиром на искуства са спроводиоцима (званичне) српске језичке политике, нисам сигуран да они и на тако што не би пристали! <